

kus fejezetekben rejlik, hogy továbbá kissé zavarónak találjuk az olyan megállapításokat, mint a 21. oldalon található, mely szerint a lucai Szt. Márton-lovasszobor „a XIII. század *egyedüli* igazán nagyszabású olasz plasztikai emléke” (a következő fejezetek szólnak a Pisánók ambóiról, 1260—1311!) — mindez nem fogja érinteni a könyv jelentőségét és lényeges értékét, melyet fentebb kiemeltünk.

Örömmel és érdeklődéssel tekintünk a következő kötetek elé, melyek a quattrocento és cinquecento szobrászatát fogják ismertetni, s amelyekből szemelvényeket, biztató izelítőtül, már napilapok hasábjain kaptunk. Kétségtelen, hogy az első rész nem egy olyan eredményt hozott, mely külföldi kutatók érdeklődésére is joggal számíthat.

Pigler Andor.

Gragger Róbert: *Preussen, Weimar, und die ungarische Königskrone.* (Ungarische Bibliothek für das ungarische Institut an der Universität. Berlin, herausgeg. v. Róbert Gragger. Erste Reihe, 6.) A szerző történeti miljöbe vezet bennünket. Rámutat azokra a politikai kapcsolatokra, amelyek a XVIII. század végén, II. József uralkodása alatt Poroszország és Magyarország között fennállottak. II. József sorozatos alkotmánysértései, a megyék és városok autonómiájának felfüggesztése, királyi biztosok kiküldetése és a magyar nyelv elfojtása miatt Magyarország a végső-kig elkeseredett. Ez az elkeseredés a poroszok felé terelte őket, akik viszont a magyar elégtelenségekben saját hatalmi törekvéseik támogatására véltek segítséget találni. A szerző a berlini, weimari, bécsi és budapesti levéltárakban talált okiratok alapján vázolja Magyarországot szerepét ebben a politikai küzdelemben.

A függelékben között levelekből kitűnik, hogy Frigyes Vilmos bécsi megbízottja, br. Jacobi, — Klöst útján nemcsak figyelemmel kísérte a magyar eseményeket, hanem titokban szította is az elégedetlenséget. Ha sikerült volna Magyarországot lázadásra bírnia és függetlenítenie, Károly Ágost weimari herceget a magyar trónra juttatnia, a császár hatalma gazdasági és katonai tekin-

tetben erősen megingott volna. Magyar részről az elkeseredés sugallta mozgalom vezetői a főnemesek voltak: br. Orczy József, br. Podmaniczky, Hompesch Ferenc, galantai Fekete János, gr. Sztáray, Semsey Andor. A bécsi udvar minden ébersége ellenére sem sikerült az elégedetlenkedő főurak és a poroszok közötti levelezést, sőt személyes érintkezést meggátolni. Hompesch, később pedig Beck Pál személyesen megjelentek Károly Ágostnál, illetőleg Frigyes Vilmosnál és minisztereiknél titkos kihallgatáson. A terv Hertzbergnek, Poroszország mindenható miniszterének vonakodásán hajótörést szenvedett. Hertzberg ugyanis Danzig és Thorn elnyerése érdekében Lengyelországot Galicia visszaadásával, Ausztriát pedig Törökország rovására akarván kártalanítani, igyekezett Ausztriával a jó viszonyt fenntartani. Így azután Frigyes Vilmos és Hertzberg terveinek szerencsétlen keresztelkedése folytán a bécsi kormány ügyes diplomáciájának segítségével elérte azt, hogy kényelmetlen helyzetéből megszabadult; pedig soha alkalmasabb idő a Habsburgok gyengítésére nem kínálkozott.

A szerző mindenütt történeti hűségre és objektivitásra törekszik. Krónikaszerű szárazsággal adja elő az eseményeket. Könyve mégis érdekes, tárgyánál és a feldolgozás módszerénél fogva. E munka a titkos diplomácia ténykedéseinek valódi fotografiája. Bepillantást ad az aktív történeti erők mechanizmusába. A hatalomhoz való ragaszkodás, a felvilágosodás szellemében kialakult reformtörekvések szemben találják magukat a nemzeti becsülettel és az ősi alkotmánynak védelmével. E disszonáns hangokkal telt koncertbe azonban beleszólnak egyéb hatalmak is, melyek mozgatói különböző nemzeti és gazdasági érdekek, meztelenre vetköztetve: önzés és féltékenység. Ezeknek az erőknek eredője a történelem a maga lassú, ugrásokat nem ismerő evolúciójában. II. József császár egy tollvonásával megsemmisítette reformjait és visszaállította azokat az állapotokat, melyek uralkodása előtt léteztek.

Figyelemreméltó a könyv világos szerkezete. Az eseményeket egyes személyek körül csoportosítja, kiket

reliefszerűen kiemel. Ilyenek II. Frigyes Vilmos, Hertzberg, Jacoby, II. József, Hompesch, Grossing, ki a császárnak besúgója volt. Ezek plasztikus hatásának emelésére néha messzebb is eltér a tárgyától. Ilyenkor mindig felhasználja az alkalmat, hogy a magyar felvilágosodás és a magyar szellemi élet egy-egy jelenségére legalább futólag rámutasson. Grossing szelgál és Weimarral szemben azonban adós maradt. Szerettük volna jobban kidomborítva látni azon körülményeket, melyek ezeknek a figyelmét Magyarországra terelték.

Szemszöge, melyből a szerző az eseményeket nézi, magyar. Magyarországról teljes miljörajzot ad és így a magyar törekvéseket, mint amelyek a magyar viszonyokban és a magyar jellemben gyökereztek, megértjük. Poroszországgal és Weimarral szemben azonban adós maradt. Szerettük volna jobban kidomborítva látni azon körülményeket, melyek ezeknek a figyelmét Magyarországra terelték.

A dolgozat különben kitünő szolgálatot tesz a magyar pszichének, az alkotmányhoz feltétlenül ragaszkodó magyar önértetnek a külföld előtt való megismertetése szempontjából. Együttal újabb példák-
kal illusztrálja a bécsi udvar rugalmas diplomáciai karának mindenkor jól bevált régi módszerét, mely hol szép szóval, hol kegyetlen szigorral, hol cselszövő fondorlatokkal, hol kétszínű hitegetéssel, bármely magyar törekvést mindig, még csirájában el tudott fojtani.

Németh Sándor.

Riedl Petőfije. Riedl Frigyes elszórt jegyzetei alapján Sikabonyi Antal a hálás tanítvány buzgalomával állította össze e posthumus művet. Az előszóból megtudjuk, hogy Riedl régen készült e könyvére. „Ifjúkorában az öregedő Arany volt álmainak tárgya: hajlott, beteges korában az ifjú Petőfi foglalta le egész lelkivilágát“. De háborús viszonyok, betegség, édesanyja halála, az élet nyomasztó kényszere („rongyosan, éhezve, fázva élünk“, írja Riedl egyik levelében) meggátolták műve bevezetésében. Így a könyv, bármily kellemes olvasmány is, torzó maradt, mint csonka sír-oszlop Riedl művein. Az író egyénisége azonban minden vonásával benn van a műben s az olvasónak élvezetes alkalma nyílik Petőfi mellett, kit jórészt úgyis ismer, a költő

egyik leghivatottabb magyarázó-jának érdekes alakjával megismerkedni. Mert már itt hangsúlyoznunk kell, hogy Riedl könyve a nagyközönségnek való olvasmány: könnyed, szellemes és eleven; „a legmagasabb költői szépségeket is“ élvezhető formában magyarázó.

Három előszava is van a műnek. Az egyiket Angyal Dávid, Riedl egykori iskolatársa írta a Kisfaludy-Társaság megbízásából s igen világosan lajstromozza benne a könyv tartalmát. A másodikban Sikabonyi Antal, a mű elrendezője szóval meg, lelkes jellemzést rajzolva Riedlről. A harmadik előszó végül magától a szerzőtől való, ki azt könyve előhangjának szánta. A két előbbi előszó mintegy külső jelképe annak, hogy nem átlagos író lakosztályába lépünk: a gazdát ketten is szolgálják, már az előszóban útbaigazítják a látogatót s adnak ízelítőt a belső termék gazdagságából. Hogy úgy mondjam: Riedl belső fotografiáját kívánják adni. De ez magának Riedlnek sikerül legjobban, ki rövid, alig 23 soros előszavában vonzó egyéniségét a maga fesztelen könnyedségével már első megjelenésekor elárulja.

Riedl Petőfi-programja ez: meg akarja vizsgálni, „minő volt ez a csodálatos érzelem-közlő tehetség és mily történeti és egyéni okok magyarázzák“. Fel akarja fejteni „Petőfi költészetének okát“. „Hogyan? — úgymond Riedl — Petőfi költészetének, pl. a *János vitéznek*, vagy — talán legszebb lírai költeményét említem — a *Szeptember végén* c. költeménynek vannak okai, akár egy fizikai tüneménynek? Igenis, az irodalmi tüneményeknek is vannak pontosan meghatározható okaik: úgy, mint a fizikai jelenségek a természeti erőktől függenek, úgy függenek az irodalmiak az eszmeerőktől.“ S most természetesen megáradnak a természeti és szellemi erők viszonyáról szóló példák és hasonlatok. Petőfi korában is, mondja Riedl, három szellemi golfáramlat szakadt a magyar óceánba. Az első a negyvenes évek nagy nemzeti lelkesedése, a második a demokratikus szellem, a harmadik a népies tendencia. E három áram találkozott Petőfi szívében, ezek emelték, irányították s ezek idézték elő a magyar irodalom fénykorát.